

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.017.4

Галина Лемко

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0002-2922-8549

DOI 10.24139/2312-5993/2021.03/477-488

ІДЕЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ПЕДАГОГІВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті виокремлено ідеї громадянського виховання педагогів Західного регіону України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Наукові праці О. Вишневського, В. Костіва, Р. Скульського, М. Стельмаховича, Б. Ступарика свідчать про те, що громадянське виховання молодого покоління є одним із провідних напрямів виховання. Дослідження педагогів доводять, що актуальними ідеями громадянського виховання в Україні є: патріотичні цінності, популяризація українознавчих основ виховання особистості; усвідомлення соціальних прав і свобод; стимулювання громадянського самоусвідомлення; важливість практичної спрямованості всіх компонентів виховання громадянськості тощо.

Ключові слова: виховання, особистість, патріот, громадянин, громадянське виховання, громадянська культура, громадянські переконання, громадянське становлення, громадянська свідомість, національна школа.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві питання громадянського виховання особистості є надзвичайно актуальним. Особливо відчутно це виявляється сьогодні – в пору політичних, духовних, соціально-економічних випробовувань життєвого шляху українців. Тому громадянське виховання молодого покоління українського суспільства набуває все більшого значення. Слід виховувати їх у дусі пошани до рідного слова, не цуратися свого роду, краю, любити пісні, які ще з народження співала мати, знати звичаї, обряди українського народу та бути гідним громадянином своєї країни.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженню поняття «виховання особистості» присвячено чималу кількість психолого-педагогічних досліджень. Вивчення методологічних проблем виховання і становлення особистості займалися такі вчені, як Н. Анікеєва, Л. Анциферова, Р. Бернс, І. Бех, А. Бойко, О. Киричук, Б. Лихачов та ін. Вихованню громадянської культури особистості присвячено низку досліджень, серед яких найбільш вагомими постають наукові здобутки М. Боришевського, О. Вишневського, Н. Дерев'янка, В. Костіва, А. Макаренка, Р. Скульського, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, В. Сухомлинського та ін. Однак, вивчення й аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що проблема громадянського

виховання в педагогічній спадщині вчених Західного регіону України кінця ХХ початку ХХІ століття системно не вивчалася.

Метою дослідження є виокремлення ідей педагогів Західного регіону України кінця ХХ – початку ХХІ століття щодо громадянського виховання молодого покоління.

Для досягнення поставленої мети були використані такі **методи дослідження**: систематизація і класифікація наукової літератури із зазначеної проблеми, аналіз та синтез, узагальнення науково-теоретичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Перед будь-якою державою стоять різноманітні політичні, економічні, соціальні проблеми. Однак, є завдання, що являють собою вирішальний фактор існування країни – це виховання духовно багаті особистості, гідного громадянина-патріота своєї держави; особистості, здатної до саморозвитку й самовдосконалення. Надзвичайно важливо, щоб кожен українець ідентифікував себе з українською державою в цілому. Така орієнтація сприяє тому, що інші вартісні уявлення ніби об'єднуються навколо неї і створюють єдину систему. Виховання громадянина, шляхи формування громадянської культури актуальні для всіх країн. Формування громадянської культури особистості школяра «включає такі емоційні компоненти: патріотичні почуття, громадянський обов'язок, повага до державних законів, гуманні почуття, правові почуття та ін.» (Дерев'янка та Костів, 2011). Громадянськість являється інтегральною ціннісною орієнтацією.

Громадянськість у жодному разі не слід ототожнювати з поняттям «громадянство». Громадянство є поняттям юридичним і означає належність особи до даної держави, наслідком чого є поширення на неї прав і обов'язків, установлених законодавством, із забезпеченням державного захисту цих прав. На відміну від нього, поняття «громадянськість» – соціально-психологічне, бо в ньому фіксується передусім психолого-етичний зв'язок особистості з державою, тобто громадянськість – це різновид базової соціальної установки, сутність якої полягає в готовності особистості свідомо приймати й відповідально, добровільно виконувати закони та вимоги своєї держави.

Тезаурус громадянина України складають такі поняття, як «Батьківщина», «державна», «національна ідея», «народ», «конституція», «нація», «етнос», «український націоналізм», «етнічна група», «національний ідеал», «національна цінність», «ментальність» тощо.

З погляду аксіології, громадянськість – це орієнтація особистості на державу як на цінність, тобто на об'єкт, що має значення для задоволення її

різноманітних потреб. В умовах сьогодення української дійсності розвиненість громадянськості є відображенням, показником ставлення до української державності. У дітей слід виховувати дану установку постійно. Над цим мають працювати і батьки, і заклади освіти, і позашкільні установи, тобто всі соціальні інституції. Зокрема, нова Українська школа має стати основою формування громадянської позиції особистості та серед 10 ключових компетентностей покликана формувати соціальну та громадянську компетентність, яка передбачає виховання поваги до закону, дотримання прав людини, підтримка соціокультурного різноманіття та формування всіх форм поведінки, які необхідні для ефективної та конструктивної участі в громадському житті, у сім'ї, на роботі (*Нова українська школа*, 2016, с. 12).

Особливого значення в дослідженні громадянськості набуває творча та педагогічна спадщина педагогів Західного регіону України кінця ХХ – початку ХХІ століття.

На думку О. Вишневського, людське суспільство має ієрархічну структуру, яка включає 5 рівнів: людина – родина – людська спільнота – нація (державна) – все людство. Згідно з універсальним законом ієрархізму, родинне розташоване вище від особистого, суспільне – вище від родинного, національне – вище від суспільного, моральне – вище від національного. Кожен із цих рівнів виробляє й утверджує в житті свою групу цінностей, у результаті чого вся система має також ієрархічний характер.

Тому професор виділяє 5 рівнів вартостей: абсолютні вічні вартості, національні, громадянські, сімейні й вартості особистого життя (Вишневський, 1996). До основних громадянських вартостей О. Вишневський відносить такі: прагнення до соціальної гармонії, культура соціальних і політичних стосунків, пошана до Закону; рівність громадян перед законом, права людини – на життя, власну гідність, безпеку, приватну власність тощо; право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, участі в політичному житті, проведення зборів, самовираження тощо; готовність до захисту індивідуальних прав і свобод, пошана до національно-культурних вартостей інших народів: повага до демократичних виборів і демократично обраної влади тощо (Вишневський, 1996, с. 128).

Проте, вважає учений, гармонія в суспільстві залежатиме від гармонії всіх рівнів системи, яку приймає дане суспільство. А оволодіння людиною всією системою цінностей і кожною групою їх у цілісній ієрархії і є, на думку педагога, вихованням.

Людина є виразником і споживачем усіх цих вартостей. Піднімаючись зі шабля на щабель, вона визначає моральні обов'язки щодо себе, своєї сім'ї,

громади, до якої належить, своєї нації і щодо людства загалом. З іншого боку, ця ієрархія відбиває взаємодію загального й конкретного. «Тому національне охоплює і віру в абсолютні ідеали; громадянське – національне та вічне; сімейні цінності – синтезують також громадянське, національне та вічне. Рівень особистих цінностей фактично відбиває цінності всіх рівнів і на них орієнтується Цим шляхом – від нижчого до вищого – мусить іти все виховання» (Вишневський, 1996, с. 131).

На думку Р. Скульського, формування громадянської культури «охоплює найрізноманітніші сфери людського життя: історію, мову, фольклор, господарську-економічну та виробничо-трудова діяльність, матеріальне і духовне виробництво тощо» (Скульський та Стельмахович, 1995, с. 29).

Важливими якостями громадянина, на думку Р. Скульського, є також громадянська самосвідомість, почуття громадянської гідності, відповідальності, мужності, діловитості тощо. Система цінностей людини, що складає її громадянську культуру, слугує джерелом для осмислення завдань громадянського виховання учнівської та студентської молоді. Громадянська культура, як і окремі її компоненти, реально проявляється у знаннях людини, її почуттях і вчинках.

Характеризуючи сутність громадянського виховання дітей, В. Костів підкреслював, що це процес формування відповідних рис громадянськості як інтегрованих якостей особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною. Воно покликане «виховувати особистість, – наголошував професор – чутливою до свого родинного й найближчого оточення, залучати її до сімейного та суспільного життя, у якому права сім'янина, громадянина як Людини є визначальними» (Костів, 2006, с. 147-148).

Б. Ступарик вважав, що головною метою громадянського виховання є формування українського патріотизму, що передбачає турботу про благо народу, сприяння становленню й утвердженню України як правової, демократичної, соціальної держави, готовність відстояти її незалежність. Воно має сформувати в молоді «національну гордість і довір'я до внутрішніх сил Народу і дати молоді усвідомлення того, що її успіх та сила цілком залежні від співпраці й жертвності, що повна відповідальність за долю Держави лягає на плечі її громадян» (Ступарик, 2005, с. 180). Тому громадянське виховання покликане утвердити в свідомості майбутнього громадянина переконання, що сутністю суспільного співжиття є підпорядкування власних справ інтересам загалу, нації, держави.

Відомо, що школа є одним із найважливіших осередків навчання демократії в українських умовах та виховання громадянина, готового жити в умовах демократії. Акцентування на громадянському вихованні вимагає, щоб провідною ідеєю всієї шкільної політики в Україні стало будівництво держави, тобто ідея державотворення має стати ідеологією виховної роботи в школі й суспільстві.

Крім того, належне місце у виховному процесі потрібно надавати розвиткові в учнів громадянської мужності та відваги. Адже вихованець школи повинен бути підготовлений до боротьби за дотримання порядку й дисципліни в суспільстві. А це, у свою чергу, вимагає формування в нього високої і безкомпромісної принциповості, яка органічно пов'язана з особистою відвагою та мужністю. Тому, підкреслював Б. Ступарик, «метою громадянського виховання має стати також формування відваги і мужності не тільки у проголошенні правди, а й як здатності протистояти злу» (Ступарик, 1998, с. 292-293).

Б. Ступарик писав, що створюючи суверенну незалежну державу, всі її громадяни, незалежно від національного походження, матимуть рівні права, свободи й обов'язки. «Таким чином, – підкреслює професор, – національна школа, виховуючи представника етносу, має не менш важливе завдання – виховувати громадянина, патріота суверенної незалежної Української держави, який має дбати про розквіт держави, її захист від будь-яких посягань» (Ступарик, 1998, с. 291).

Тому, учений наголошував «виховання в національній школі має поєднувати виховання для потреб нації, виховання для потреб держави, виховання для потреб всієї людської цивілізації.

Водночас виховання не може допустити протиставлення інтересів особи і суспільства, а повинно забезпечити їх гармонію.

Результатом виховання має бути людина, яка ставить інтереси суспільства вище особистих, але не внаслідок насильства над нею, а внаслідок вільного, особистого рішення» (Ступарик, 1995, с. 295).

Автор підкреслював, що, насамперед, слід виховувати «відповідальність за те, що кожний робить. Відповідальність за свої дії – за те, що зробив, і за те, чого не зробив» (Ступарик, 1998, с. 292).

Весь навчально-виховний процес має бути насичений різними аспектами громадянського виховання і має забезпечувати вплив на розум, почуття вихованців, включати їх у практичне вирішення завдань, які стоять перед колективом. Звичайно, особлива роль тут належить предметам

соціально-гуманітарного циклу: історії, географії, суспільствознавству, українській і світовій літературі, предметам художньо-естетичного циклу .

Провідну роль у вирішенні завдань громадянського виховання має відігравати вчитель як «жрець оновлення і воскресіння» (Ступарик, 2005, с.185).

Стрижнем громадянського виховання, на думку Б. Ступарика, є формування в учнів громадянських поглядів, переконань, поведінки, учинків, єдності слова й діла. Виховання громадянина передбачає створення умов для всебічного та гармонійного розвитку особистості, формування в неї громадянської свідомості, активності та відповідальності.

Провідне місце в даному процесі займає формування громадянської відповідальності, яка передбачає добровільний вибір особистістю поведінки, що відповідає таким важливим категоріям, як обов'язок, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, вимогливість, принциповість (Ступарик, 2005, с. 185-186).

Виховати відповідальність – означає розвинути в учнів здатність до самодисципліни, самоконтролю, самооцінки, навчити підпорядковуватися вимогам суспільства, поступати відповідно до моральних і правових норм.

Відповідальність, як якість особистості, ґрунтується на громадянській свідомості, оскільки тільки людина з міцними, глибокими знаннями й переконаннями здатна правильно вирішувати питання співвідношення особистих і суспільних інтересів, відповідати не тільки за себе, але й за колектив, суспільство.

Стійкі громадянські переконання формуються у процесі інтенсивної суспільно значущої діяльності, яка наповнює серце радістю подолання труднощів, щастям досягнутого успіху. Головне, щоб у цьому процесі громадянського виховання слово не розходилося з ділом.

Громадянське становлення вихованця – складний і багатогранний процес. Водночас із засвоєнням суспільно-історичного досвіду формується система поглядів, умінь і звичок суспільної поведінки, виробляється певне ставлення особистості до навколишнього середовища, людей, праці, матеріальних і духовних вартостей.

Критерієм громадянської свідомості людини є її громадянська активність, пов'язана з реалізацією національних інтересів, моральних і правових норм. У результаті громадянського виховання у свідомості, почуттях і діяльності вихованця утверджуються такі громадянські вартості, як прагнення до соціальної гармонії та справедливості, культури, соціальних і політичних стосунків (толерантність, повага до своєї й чужої

гідності тощо), пошана до національних вартостей інших народів, право на свободу думки, совісті, повага до закону, влади, чужих поглядів тощо.

Саме тому, на думку Б. Ступарика, серед методів і форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. Тобто, одним із найважливіших завдань громадянського виховання є навчати діяти в умовах демократії, а значить, навчати демократії.

Отже, налагодити порядок у державі й забезпечити особисту свободу громадян можна лише за умови дотримання кожним особистої та громадської (суспільної) дисципліни.

До плеяди вчених, які висвітлювали питання громадянського виховання молодого покоління, відносимо М. Стельмаховича. Учений піднімав питання громадянського виховання в посібнику «Народна педагогіка» та розглядав проблему національного виховання як складової громадянського виховання у працях «Виховний ідеал української народної педагогіки», «Сучасні проблеми національного виховання студентської молоді», «Шляхи демократизації педагогічної науки в Україні», «Теорія і практика українського національного виховання» та ін.

Він зазначав, що повне відродження й розвиток національної освіти, громадянського виховання настануть тоді, коли в їх основі будуть «українська національна ідеологія і політика незалежної Української держави, українська національна ідея, неухильне утвердження українськості, українства й українознавства. Як може повною мірою «спрацювати» українська національна ідея тоді, коли вона відсутня у школі і ЗВО, у життєвій позиції вчителя, викладача, ученого, вихователя, а з ним і в учнів та студентів» (Стельмахович, 1998, с. 11).

У системі громадянського виховання особливе місце посідає мова. Мова – це не тільки засіб спілкування, а й засіб пізнання світу, вираження особистісного ставлення до нього, навчання та виховання людини, засвоєння соціально-культурного досвіду; вона становить ядро соціальної культури. На думку І. Мацалап, ставлення людини до рідної мови, як і до культури свого народу в цілому, характеризує її громадянське обличчя (Мацалап, 2004). Мова – одна з найістотніших ознак нації. Без неї немає етносу, немає народу. Тому зовсім не випадковим було те, що поневолювачі нашого народу протягом кількох століть намагалися позбавити його рідної мови. Робилося все для того, щоб денаціоналізувати наш народ, знищити його самобутню національну культуру. З цього

приводу в М. Стельмаховича є цікава думка про те, що «державна українська мова в Україні належить до провідних символів державного й національного суверенітету українського народу, нації. А тому впровадження тут ще однієї державної (офіційної) мови, скажімо російської, стало би актом антиконституційним, антигуманним, антидемократичним, антиукраїнським і антипедагогічним, що суперечило би здоровому глуздові» (Стельмахович, 1998, с. 13).

Навчання як засіб формування та розвитку громадянських якостей має хоч і величезні, але все-таки обмежені виховні можливості. Важливу роль тут відіграють громадські дитячі об'єднання й організації, які є невід'ємним компонентом системи національного виховання дітей і підлітків. Адже група, що добровільно об'єдналася, – це вже провідник соціальних цінностей, групових норм для дітей, що входять до неї. Це винятково сильний канал впливу на особистість, формування її ідеалів.

Серед них провідне місце займають Українська скаутська організація «Пласт» та Українське дитячо-юнацьке товариство «Січ». Україна багата на педагогічні ініціативи щодо позашкільної виховної роботи з дітьми та молоддю. Це вдало показав М. Стельмахович у праці «Українська народна педагогіка». Даній проблемі присвячений розділ, описано дитячі організації й узагальнено, що провідною метою цих об'єднань є «виховання громадянина, патріота України, формування національної самосвідомості, розвиток самостійності, працьовитості, кмітливості й підприємливості; зміцнення здоров'я дітей» (Стельмахович, 1997, с. 145).

Демократичне, гуманне суспільство, яке ми сьогодні будуємо, передбачає виховання в громадян таких загальнолюдських цінностей, як совість, честь, гідність, справедливість, людяність, доброта, милосердя, працелюбність. Ці та інші якості зосереджені саме в народній моралі. Народні знання, народні вірування, народна символіка як складові народної педагогіки мають лягти сьогодні в основу громадянського виховання. Вони повинні бути одним із основних засобів виховання юних громадян. Адже, як зазначав М. Стельмахович, «вітчизняна педагогіка надзвичайно багата на традиції українського національного виховання дітей та молоді. Вони класичні, а тому завжди актуальні й ніколи не застаріють. Хіба можуть втратити своє значення, скажімо, прищеплення вихованцям народних чеснот і норм християнської моралі, пошани до своїх батьків і любові до України, національної честі й громадянської гідності, працьовитості, чуйності і милосердя» (Стельмахович, 1997, с. 87).

Національне виховання як складова громадянського в процесі навчання не може зводитися до простого засвоєння навіть найкращих, найправильніших ідей і моральних норм. Воно мусить захоплювати весь душевний світ учня, впливати на його почуття, волю, характер, на всю особистість. Тому й сьогодні є актуальною, необхідною та повчальною спадщина М. Стельмаховича. Наукою доведено, що справжнє, глибинне виховання є за своєю сутністю завжди національним за змістом, характером та історичним покликанням. Необхідно пам'ятати про те, що традиції народної педагогіки наділені високим одухотворенням. Саме тому впродовж віків живуть та передаються від покоління до покоління такі людські якості, як любов до рідної землі, батьківського краю, повага до батьків, предків, рідної мови, історії, відчуття приналежності до свого народу. І завдання педагога – передати ці духовні надбання сучасній молоді. Адже значення народних традицій полягає не тільки в тому, що вони захищають національну самобутність нашого народу, а й у тому, що орієнтують людину на сьогодення, на формування відчуття приналежності до своєї держави. Молодь, вихована на засадах національного виховання, – це величезний потенціал для сучасного українського суспільства, який, насамперед, визначається її готовністю взяти на себе відповідальність за майбутнє України.

У працях М. Стельмаховича визначено перелік різноманітних якостей особистості, які засвідчують, насамперед, необхідність формування громадянської культури українців. Серед них повага до національних традицій, приязнь до громадянських обрядів; піднесення національної самосвідомості, збереження родоводу й честі сім'ї; почуття піклування про державну українську мову, піднесення її престижу, формування сукупності уявлень про власну націю, її самобутність, історичний шлях, місце серед інших етносів (націй); запобігання внутрішньому малоросійству, національній соромливості й меншовартості; формування громадянського обов'язку, національної гідності, громадянської мужності, української структури духу; прихильність до вселюдських цінностей і почуття місцевого патріотизму (любов до рідної місцевості проживання, її людей, родинно-творчої культури); державна патріотичність, громадянська дисциплінованість; громадянська активність, вірність, відданість справі українського державотворення.

Таким чином, М. Стельмахович стверджував, що фундамент національної свідомості громадянина закладається через національне родинне виховання і складає сукупність уявлень про соціальні вартості,

норми, що є визначальним для віднесення особистості до національної спільноти українців (Стельмахович, 1995, с. 45).

Висновки. Наукові праці українських педагогів засвідчують, що метою громадянського виховання є формувати свідомого громадянина, патріота України, який брав би на себе всю відповідальність за власну життєдіяльність, став творцем власної долі та співтворцем долі свого народу і всього суспільства. Перспективним вважаємо: вивчення особливостей громадянського виховання молодого покоління в регіонах України, урахування етнічний склад, звичаї та традиції, а також питання професійної підготовки вчителів до виховання громадянськості в сучасній школі.

ЛІТЕРАТУРА

- Вишневецький, О. (1996). *Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси*. Львів (Vyshnevskiy, O. (1996). *Modern Ukrainian education. Pedagogical essays*. Lviv).
- Дерев'яно, Н., Костів, В. (2011). *Формування громадянської культури особистості школяра*. К.: ТОВ «Праймдрук» (Derevianko, N., Kostiv, V. (2011). *Formation of civic culture of the student's personality*. K.: LLC «Praidruk»).
- Ковбас, Б., Костів, В. (2006). *Родинна педагогіка: у 3 т. Том II. Основи родинного виховання*. Івано-Франківськ (Kovbas, B., Kostiv, V. (2006). *Family pedagogy: in 3 volumes. Volume II. Fundamentals of family education*. Ivano-Frankivsk).
- Мацалап, І. (2004). Ідеї громадянськості у педагогічній спадщині М. Стельмаховича. Проблеми української народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича. *Матеріали Перших Всеукраїнських педагогічних читань*. Івано-Франківськ: Плай, (сс. 231-238) (Matsalap, I. (2004). Ideas of citizenship in the pedagogical heritage of M. Stelmakhovych. Problems of Ukrainian folk pedagogy in the scientific heritage of Myroslav Stelmakhovych. *Materials of the First All-Ukrainian pedagogical readings*. Ivano-Frankivsk: Plai, (pp. 231-238)).
- Методика викладання народознавства в школі: посібник для вчителів, вихователів, студ. і викл. пед. ін-тів та ун-тів*. (1995). Івано-Франківськ (*Methods of teaching ethnography in school: a guide for teachers, educators, students and teachers of ped. institutes and universities* (1995). Ivano-Frankivsk).
- Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf> (*New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform*. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>).
- Стельмахович, М. (1998). Навчальним закладам нового типу – українську педагогічну науку. *Підготовка педагогічних кадрів і діяльність навчальних закладів нового типу в системі національної освіти: досвід і перспективи. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Чернівці (Stelmakhovych, M. (1998). For educational institutions of a new type – Ukrainian pedagogical science. *Training of teachers and the activities of educational institutions of a new type in the system of national education: experience and prospects. Materials of the International Scientific and Practical Conference*. Chernivtsi).
- Стельмахович, М. (1995). *Педагогічні умови ефективного використання українознавства в системі родинного виховання. Українське народознавство і*

проблеми національного виховання школярів. Івано-Франківськ (Stelmakhovych, M. (1995). *Pedagogical conditions for the effective use of Ukrainian studies in the system of family education. Ukrainian ethnography and problems of national education of schoolchildren*. Ivano-Frankivsk).

Стельмахович, М. (1997). Сучасні проблеми національного виховання студентської молоді. *Проблеми освіти: Науково-методичний збірник*. Київ (Stelmakhovych, M. (1997). *Modern problems of national education of student youth. Problems of education: Scientific and methodological collection*. Kyiv).

Стельмахович, М. (1997). *Українська народна педагогіка: навчально-методичний посібник*. Київ (Stelmakhovych, M. (1997). *Ukrainian folk pedagogy: Teaching and methodological manual*. Kyiv).

Ступарик, Б. (1998). *Національна школа: витоки, становлення*. Київ (Stuparyk, B. (1998). *National school: origins, formation*. Kyiv).

Ступарик, Б. (2005). Громадянське виховання сучасної молоді. *Школи – національне виховання молоді (вибрані статті)*, (сс. 178-191). Івано-Франківськ: Плай (Stuparyk, B. (2005). *For school – national education of youth (selected articles)*. Civic education of modern youth, (pp. 178-191). Ivano-Frankivsk: Plai).

РЕЗЮМЕ

Лемко Галина. Идеи гражданского воспитания в творческом наследии педагогов Западного региона Украины (конец XX – начало XXI ст.).

В статье выделены идеи гражданского воспитания педагогов Западного региона Украины конца XX - начала XXI века. Научные работы А. Вишневого, В. Костива, Р. Скульского, М. Стельмаховича, Б. Ступарика свидетельствуют о том, что гражданское воспитание молодого поколения является одним из ведущих направлений воспитания. Исследования педагогов показывают, что актуальными идеями гражданского воспитания в Украине являются: патриотические ценности, популяризация украиноведческих основ воспитания личности; осознание социальных прав и свобод; стимулирование гражданского самосознания; важность практической направленности всех компонентов воспитания гражданственности и тому подобное.

Ключевые слова: воспитание, личность, патриот, гражданин, гражданское воспитание, гражданская культура, гражданские убеждения, гражданское становление, гражданское сознание, национальная школа.

SUMMARY

Lemko Halyna. Ideas of civic education in the creative heritage of teachers in the Western region of Ukraine (late XX – early XXI century).

Introduction. *The article highlights the ideas of civic education in the creative heritage of teachers in the Western region of Ukraine in the late XX – early XXI century.*

Analysis of relevant research *has shown that a number of studies are devoted to the education of civic culture of the individual, among which the most important are the scientific achievements of M. Boryshevskiy, O. Vyshnevskiy, N. Derevianko, V. Kostiv, A. Makarenko, R. Skulskiy, M. Stelmakhovych, B. Stuparyk, V. Sukhomlynskiy and others. However, the study and analysis of scientific and pedagogical sources has shown that the problem of civic education in the pedagogical heritage of scientists in the Western region of Ukraine in the late XX - early XXI century has not yet been systematically studied.*

Aim of the Study – *highlighting the ideas of teachers in the Western region of Ukraine in the late XX – early XXI century on civic education of the younger generation.*

To achieve this aim, the following research methods were used: systematization and classification of scientific literature on this issue, analysis and synthesis, generalization of scientific and theoretical material.

Results. *Scientific works of O. Vyshnevskiy, V. Kostiv, R. Skulskiy, M. Stelmakhovych, B. Stuparyk testify that civic education of the young generation is one of the leading areas of education. Studies of teachers prove that the current ideas of civic education in Ukraine are: patriotic values, popularization of Ukrainian foundations of personal education; awareness of social rights and freedoms; stimulating civic self-awareness; the importance of the practical orientation of all components of citizenship education, etc.*

Conclusions. *Scientific works of Ukrainian teachers show that the purpose of civic education is to form a conscious citizen, a patriot of Ukraine, who would take full responsibility for his own life, become the creator of his own destiny and co-creator of the destiny of his people and society.*

Key words: *education, personality, patriot, citizen, civic education, civic culture, civic beliefs, civic formation, civic consciousness, national school.*